

Богдан Логвиненко

про

Нестора
Махна

Шарля
де Голля

Олеся
Бердника

Джохара
Дудаєва

Романа
Шухевича

Богдан Логвиненко про

Нестора Махна

Шарля де Голля

Олеся Бердника

Джохара Дудаева

Романа Шухевича

Богдан Логвиненко про Нестора Махна, Шарля де Голля, Олесь Бердника, Джохара Дудаєва, Романа Шухевича. – К.: Грані-Т, 2009. – 76 с., іл. (Серія «Життя видатних дітей»).

Відомий український журналіст, а нині й письменник Богдан Логвиненко підготував для вас цікаві історії про дитинство п'яти незвичайних особистостей, які стали відомими у цілому світі.

Нестор Махно – неперевершений тактик ведення партизанської війни, ватажок загонів селян-повстанців, які діяли на Півдні України у роки Громадянської війни; Шарль де Голль – президент Франції, якого за масштабами діяльності порівнюють з Наполеоном; Олесь Бердник – видатний український письменник-фантаст, журналіст, актор; Джохар Дудаєв – чеченський військовий, державний та політичний діяч, перший президент Чеченської республіки Ічкерія; Роман Шухевич – головнокомандувач Української Повстанської Армії, один із найвпливовіших керівників Організації Український Націоналістів, Герой України.

Книга для допитливих мрійників та першовідкривачів.

Богдан Логвиненко

про

Нестора Махна

Шарля де Голля

Олеся Бердника

Джохара Дудаева

Романа Шухевича

Лицарі двадцятого сторіччя

Друже, ти відкрив перші сторінки книжки, в якій розповідається про дитинство героїв із минулого сторіччя, яке закінчилось 2000-м роком. Вони були надзвичайно різні, з різних країн – Чеченії, України та Франції, спілкувалися різними мовами й за життя не знали одне одного. Але є одне спільне прагнення, яке їх об'єднувало, – це жага до свободи. Вони були вільними – кожен по-своєму, кожен досягав цього так, як міг. Власне кажучи, кожен із них був унікально вільним і надзвичайно талановитим. І чимало досяг у житті.

Найцікавіше – те, як починаються такі історії успіху. Адже кожен із вас, дорогі читачі, якоїсь миті може раптом зрозуміти, що життя послало йому саме такий шанс...

Можливо, ця книжка допоможе вам знайти себе в цьому житті, поглянувши на початок життя когось із п'яти великих борців за справедливість. Тут ви прочитаєте історії з їхнього дитинства – і неодмінно збагнете, що саме тоді й починалася велич цих особистостей. Саме звідти, з глибокого й раннього дитинства пішли у світ усі борці й ватажки.

Бо кожен із нас володіє в дитинстві дуже багатьма чудовими рисами – від природи, від самого життя.

Щирість, воля, любов, радість – цей перелік можна продовжувати й продовжувати... Але коли ми підростаємо, на нас чатує небезпека забути про ці якості, викреслити їх зі свого життя. Іноді навіть здається, що дорослі лише такі і є – цинічні, злі, зі зброєю в руках... Насправді ж усе не так. Те, що ми бачимо по телевізору, читаємо в журналах і газетах – то лише ілюзія дорослості та досконалості. А головне наше завдання полягає в тому, щоби не зрадити свої ідеали, не підвести своїх батьків і свою віру. Віру в найкраще, найприродніше, найщиріше. Такі люди і стають лідерами, справжніми героями – такими, про яких ви прочитаєте на цих сторінках.

Богдан Логвиненко

КОНЮХ І КАТЕРИНА

Іванова стайня була в самісінькому центрі села. Дивно – зазвичай у центрі сіл бувають сільради, клуби, церкви... Але ж Гуляйполе – село особливе. Тут справді в центрі була стайня.

Тож ким, як не конюхом, можна було стати в Гуляйполі?

...Славний уже вкладався спати, і Нестор не хотів надто доймати його балачками. Бо так розговоришся, й не встигнеш зогледітись, як світати почне – а завтра вставати рано.

Утім, Нестор любив поговорити зі Славним. І з Хоробрим теж. Часом навіть показував їм виставу! Коні іржали, й Нестор був певен, що то вони так сміються.

Узагалі, він мріяв бути актором. А працював, ясна річ, конюхом. І Славний та Хоробрий – то були його два підопічних, які мешкали в стайні у дядька Івана.

Славний більше любив Нестора, ніж Хоробрий. Він був добрим і розумним, уважно слухав і усміхався. Принаймні, хлопцеві здавалося, що той усміхається. І ще Славний ніколи не перебивав Нестора своїм іржанням.

А ось Хоробрий був зовсім не такий. Йому подобалося, коли звертають увагу лише на нього. Коли Нестор мовчки розглядав його, чесав, гладив. А щойно хлопець починав говорити, Хоробрий іржав, перебиваючи.

Хоча коли Нестор показував виставу – навіть Хоробрий стримував себе. Він стояв і дивився, висолопивши язика й сторожко нашорошивши вуха.

Звісно, господар був би не в захваті, якби застав свого стайничого за фіглярством перед конями. Хоч він і цінував свого малого робітника: Нестор заробляв двадцять п'ять копійок на день, хоча деякі дорослі конюхи – не більше двадцяти. Всі гроші хлопець віддавав матері. Не так і багато – ці двадцять п'ять копійок, але для хлопця це був добрий заробіток. Хоробрий це знав і пильнував, щоб хазяїн не мав приводу гніватися на Нестора.

Також кінь добре знав, що кращого од Нестора конюха просто не існує. Той умів чистив своїй плеканців не просто ретельно, а – правильно. Хлопець навчився цієї премудрості, коли раніше працював на стайні в діда Василя. Коні там були дуже старі, але для діда вони були останньою втіхою. Він платив Несторові дуже мало, втричі менше, ніж Іван, тому хлопець згодом пішов від нього – та все ж продовжував допомагати. Однак дід Василь невдовзі по-

мер, і коні цього не пережили – того ж дня відійшли у вічність і вони! Несторові на пам'ять лишилася величезна щітка, якою він розчісував і чистив своїх підопічних. Від цієї щітки коням ніколи не було лоскотно, навіть у паху. Адже саме там зазвичай їм найдужче лоскоче, коли хто без уміння береться за чищення.

Одне слово, Нестор – золотий хлопець. Хоробрий це розумів, але не міг поступитися місцем лідера в їхній дружній трійці. Він любив хлопця не менше, ніж Славний. І страждав через те, що не знав, як свою любов показати.

Нестор відчував це. Він теж любив Хороброго, хоча іноді й насміхався з нього – так, злегка. Бо ж такий хоробрий кінь, а боїться виказати свої почуття. Хоч очі – добрі-добрі.

Це як у школі, – думав Нестор. Там училася прекрасна Катерина, яка всім подобалася.

Нестор пішов у школу не першого вересня, як усі, а вже в жовтні, коли класи були сформовані, діти перзнайомились, і йому важко було знайти собі близького товариша. «Всіх друзів уже розібрали», – сумно жартував він.

Звісно, він теж закохався в Катерину. Бо ж яка вона прекрасна, ця дівчина! Коса довга, аж до пояса – ні в кого більше зі школярок Другої Гуляйпільської початкової школи такої не було. А ще на щоках розкішне

ластовиння! Несторова мама казала про веснянки: «То сонечко поцілувало». І хлопцеві здавалося, що на милому Катрусиному личку й справді проміняться весняні сонячні зайчики...

Клинці до Катерини підбивали мало не всі Несторові однокласники, але найзапеклішим його конкурентом був Родіон – хлопчик із заможної родини, самовпевнений, пихатий. Якось Нестор із подивом помітив, наскільки Родіон схожий на одного з коней. Він був гордовитий, як Хоробрий, і навіть поведився точнісінько так само. Коли говорив, то між реченнями робив широкий вдих, закидаючи голову на бік. Виходило, що хлопець у паузах відвертається від співрозмовника, тож його не міг ніхто перервати. Натомість сам Родіон намагався перебити навіть учительок. При цьому всі в класі перешіптувалися й чекали – що буде далі, чи виведе малий дотепник учительку з рівноваги, чи ні. Але з часом це набридало, і деякі школярі починали крутили пальцем біля скроні – мовляв, Родіоне, помовч. Але той не вмів мовчати так само, як і не вмів слухати.

Найдужче це дратувало Нестора. Хлопець змалечку ґарував, батька не знав, а матір бачив нечасто – адже вона мала дуже багато працювати, аби прогодувати дітей. Тож хвилини спілкування з нею були дорогоцінними для Нестора. Цю ж увагу до кожного слова він переніс і на шкільних учителів. А ще йому іноді

з болем ввижалося, що за свої дотепи Родіон отримує захоплені погляди від їхньої спільної симпатії – Катерини. Щодо цього Нестор дуже помилявся. Якщо Катерина коли й поглядала на нечому, то лише обурено. Дівчину зовсім не захоплювала ні зухвала поведінка Родіона, ні його найкращі в класі одяг та шкільне приладдя.

Ще одним способом вирізнитися була для Родіона мова. Він єдиний у класі розмовляв російською і постійно, часто не до діла, казав: «Я російській». Це страшенно бісило як Нестора, так і всіх інших однокласників. Якось Нестор не витримав і відрізав: «А ми – українці. Живемо на своїй землі й пишаємося цим. А чим же пишаєшся ти?» Зазвичай говіркий Родіон цього разу не знайшов слів. А Катерина тоді вперше глянула на свого однокласника із захватом. Не на Родіона, зрозуміло, – на Нестора.

Іншого разу Родіон своїм звичаєм вставляв дурні жарти в розповідь старенької Анастасії Петрівни. Вчителька, до того ж, була застуджена й перед уроком попросила дітей «бути тихо». Тож коли жінка змушена була вчергове замовкнути, щоб перечекати потік Родіонових дотепів, Нестор не стримався і назвав того «конем волохатим». У класі гримнув регіт, діти не могли заспокоїтись, навіть у Анастасії Петрівни від сміху виступили сльози. З того часу діти й забули, як того «коня» насправді звати...

...Але одного дня дуже дивна подія відволікла Нестора від мрій про Катерину й перегиркувань із Родіоном. Школяр-конюший, як завжди, поспішав городами зі школи, аби однокласники не примітили, куди саме він зникає після уроків. Цього разу хлопець майже біг, тож і дістався стайні в центрі села раніше, ніж зазвичай. Він притулився до стіни, аби відсапатись, – і тут його насторожили дивні голоси, що долинали зі стайні. Нестор із величезним подивом збагнув, що це... Славний і Хоробрий розмовляють про нього.

– Знаєш, він хороший хлопець, але виросте розбишакою, – казав Хоробрий. – Його батькам не слід було пускати його до нас, до роботи. Хіба його тато не може сам заробити грошей для сім'ї? Якщо вони його не хочуть виховати, то виховаймо його ми – по-чоловічому.

Кінь договорив і заіржав – так, наче крапку в цій розмові поставлено. Доповнення й зауваження не приймаються. Такі коні, як Хоробрий, і такі люди, як Родіон, любили не лише привертати до себе увагу, а ще й ставити отакі немовби крапки в кінці промови – мовляв, обговоренню не підлягає.

І зазвичай Славний у таких випадках просто змовчував, – однак-бо нічого суттєвого вони не вирішували. Що ж можуть вирішити двоє коней на прив'язі? А Славний був мудрий – навіщо зайвий раз подавати голос, якщо сусід однаково не слухатиме... Але це був не той

випадок, коли краще німувати, – цього разу Славний просто не міг змовчати.

– Я не дозволю тобі вчити хлопця, – відказав він. – Наш Нестор і так дуже розумний. І я знаю, як ти можеш учити – тільки й того, що копитами розмахувати. Або іржати. Або що? Перестанеш дивитись його вистави? Та кому він ще їх показуватиме? Може, після нас він одразу в театр працювати піде! Може, в нього велике майбутнє, – а ти, дурню, все зіпсуєш. Та й нема в нього батька!

Останнє речення Славний сказав спеціально наприкінці, щоб Хоробрий звернув увагу. Славний знав, як зробити так, щоб його товариш почув. Люди й коні, які не вміють слухати, завжди чіпляються за останню фразу. Вдають, що слухають тебе, а насправді думають про своє. А коли відчують, що промова підходить до завершення, – вслуховуються в останнє речення і дають відповідь на нього. Ось і Хоробрий чинив так само.

– Немає батька? – прохрипів він.

– Так, немає. Ночами, коли ти вже спиш, він часом розповідає мені про своє життя. І він набагато кращий, ніж ти собі уявляєш, бовдуре. Він справжній, а це – головне в людях. Бо люди, як і коні, люблять увагу й повагу. Нестор теж любить – але не так, як усі інші. Він знає, що мусить за неї боротися. Хіба за весь час, що він із нами, хоч раз ми бачили одну й ту ж виста-

ву, га? Він щоразу для нас готує нову, розумієш? Хоч тобі він і не подобається... – знову зробив значущий натяк у кінці Славний.

– Подобається! – заіржав Хоробрий.

– Неправда! – і далі провокував сусіда мудрий кінь.

Так вони сперечалися ще довго, а Нестор стояв за стіною й слухав.

...Нарешті коні замовкли.

Почався дощ.

Нестор думав про те, які ж вони, виявляється, розумні, – й порівнював коней і людей. Як же багато між ними подібного!

Дощ посилювався. Нестор зробив вигляд, що тільки-но повернувся з уроків. Коні й подумати не могли, що він чув їхню розмову. Бо ж зазвичай вони говорять дуже тихо, як і належить коням, – аби люди ненароком не почули...

Нестор повідомив коням, що сьогодні вистави не буде, – задощило, та й не встиг він як слід підготуватися. Хоробрий холодно зиркнув на Славного – мовляв, бачиш, я ж тобі казав, що він не такий вже й золотий хлопака... Хороброму подобалися вистави – він швидко звикав до хорошого і зовсім не збирався розуміти, що в обов'язки стайничого не входить показ своїм коням спектаклів.

Того дня Нестор був дуже втомлений. Утомився він, очевидно, від думок, які ніяк не полишали його голови. Не кожному так щастить – почути, як спілкуються коні, та ще й про нього! Нестор і до того любив своїх хвостатих чотириногих друзів, але тепер – ще дужче. Тепер він знав напевно, що розмовляє з ними не дарма. Вони ж на правду як люди, принаймні незгірші за людей, просто природа так влаштована, що люди не можуть чути тварин. А Нестор почув. Не можна сказати, що він хотів цього, прагнув – звідки він узагалі міг знати, що коні можуть говорити? Але він почув! Саме він! Ніхто інший!

...Невдовзі прийшла весна. Сніг почав танути, крига скресла й зелена травичка пробивалася крізь шар торішнього листа. Все було як завжди – природа така передбачувана, думав Нестор. Але ця весна для нього була особливою. Цієї весни він напрочуд трепетно думав про Катерину. Називав її Катериною – як усі; а так хотілося, щоб – Катрусєю, Катрусенькою...

Навіть Хоробрий уже знав, що Нестор її обожнює. Цілих три дні хлопець не показував коням вистави, тож Хоробрий нервував і ревнував: раптом через цю Катерину вони втратять свого єдиного і неповторного конюха? А Славний уже продумував план, як поєднати Катерину й Нестора...

І ось одного разу все склалося якнайкраще. Вони були на вигоні, травичка лише недавно зійшла, але скубати вже було що, – а неподалік, біля річки, бавилася з подругами Катерина. Вода ще була доволі холодною, тож купатися дівчата не ризикували – зате оббризкували одна одну. За цим спостерігали троє – Славний, Хоробрий і Нестор. Причому хлопець вдавав, що читає книжку. Ні, він справді читав – до того, як дівчата з'явилися біля річки...

План у Славного склався блискавично. І він пошепки підговорював Хороброго відволікти увагу Нестора. Той пручався:

– Я не буду!

– Будеш! Ти ж хочеш зберегти любов і довіру нашого Нестора? – пресував він Хороброго. Славний знав, що тому гордість не дозволяє виконувати другорядну роль.

Звісно, Хоробрий і сам залюбки б усе зробив. Але, зрештою, вигадав це Славний, тож його товаришеві просто не лишалося вибору. А підвести друзів йому не хотілося. Тож він, провагавшись, розвернувся і пішов у бік Нестора.

«О, ні!», – подумки вигукнув Нестор. Він так добре вмовстився за каменем із книжкою. Звідси так зручно було спостерігати за Катериною. А якщо Хоробрий ішов до нього, це означало, що кінь вимагатиме уваги – гратися, чесати його. Це так недоречно зараз!

– Дядьку, я зайнятий, бачиш? – сказав йому Нестор. – Піди поскубай травичку.

Але Хоробрий, хоч і чудово все зрозумів, та не послухався. Навпаки – він ще впевненіше простував до Нестора. Хлопець підхопився, коли кінь уже майже торкнувся мордою книжки.

– Ну, чого ти хочеш? – невдоволено спитав Нестор. А в цей час кінь миттю дістав із його кишені щітку, якою хлопець їх чистить, і погнав чвалом. У Хороброго був свій план.

Він побіг просто до галявини, на якій розквітли проліски. Дівчата любили там гуляти. Оскільки їм ще ніхто не дарував квітів, вони збирали букетики одна одній.

Бігти було недалеко, але Нестор однак не встигав за конем. Той зупинився просто посеред галявини й упустив щітку між проліски. Нестор зрозумів, що це мало б щось означати. Коли він озирнувся, то побачив, як Катерина йде до нього, вхопившись за гриву Славною. Спантичені подружки стояли на березі річки й витріщалися на це, мов на якусь

дивовижу. Хлопець усе зрозумів і часу не гаяв. Він кинувся збирати проліски. Хоробрий уже присів так, аби Нестор міг на нього враз застрибнути. Зібравши красивий букет, хлопець скочив на спину Хороброму, і вони помчали назустріч.

Славний ішов повільно, гордовито, як модель на подіумі (це ми б так сказали; а тоді мовили інакше: запишнений, мов павич). А Хоробрий, наблизившись до Славного з Катериною, стишив ходу й розвернувся так, що коні пішли бік-о-бік. За мить букет уже був у дівчини в руках, а вона сама – на Хороброму, поруч із Нестором. Кінь був щасливий: зараз він їм покаже, який він хоробрий, який він швидкий, спритний і розумний. Зараз він доведе, що він – перший кінь в околиці...

І він мчав вигоном, а Славний стояв і задоволено спостерігав...

Історія людини в історії людства

Нестор Махно (1888–1934) – ватажок загонів селян-повстанців, які діяли на півдні України в роки Громадянської війни. Вважається неперевершеним тактиком ведення партизанської війни.

Народився в Гуляйполі (нині Запорізька обл.), закінчив лише початкову школу, з 11 років працював конюхом, відтак маляром у фарбувальній майстерні та продавцем вина.

Після революції 1905 року зайнявся політикою, пристав до анархістської організації «Спілка бідних хліборобів», займався грабунками і терористичною діяльністю, за що кілька разів був засуджений, 6 років відсидів у Бутирській тюрмі в Москві.

Після 1917 року повернувся в Україну, де почав формувати «вільні селянські батальйони», з якими контролював величезні території українського степу, періодично воюючи то на боці більшовиків проти української влади, то на боці української влади проти більшовиків, то знову на боці більшовиків проти «білогвардійців», але найчастіше – «сам за себе», сповідуючи анархістські ідеї.

1921 року емігрував, мешкав у Бухаресті, Варшаві й Парижі, де помер 1934 року.

РОЗМОВА З НАПОЛЕОНОМ

Шарль відмалку був справжнім чоловіком. Його ніколи не пестили, не називали Шарликом чи якимось іще. Він слухався батька завжди, той був великим авторитетом для малого. Не в кожного ж хлопця батько – почесний професор і викладач у найпрестижніших навчальних закладах. У столиці Франції – Парижі – на той час вишів було небагато, а справді престижних – лише кілька. Звісно, хлопчик пішов навчатися до колежу, де викладав його батько. І вже в одинадцять років став Лицарем Ісуса Христа. Тобто єзуїтом. Відтоді на сорочці у Шарля був грецький напис ΙΗΣΟΥΣ, що означає – Ісус. Так починалося для нього двадцяте сторіччя – надворі був 1901 рік...

Загалом, учитися йому дуже подобалось. Клопіт мав лише з англійською мовою. Все частіше нею спілкувалися навіть на вулицях Парижа, та й у школі вона була обов'язковим предметом... А це так обурювало маленького патріота...

– Тату, чому вони розмовляють не французькою? – питав Шарль у батька.

– Бо вони не французи, – відповідав той.

«Звісно ж – вони не французи, – думав хлопчик. – Справжні французи нізащо не стали б без потреби говорили якоюсь іншою мовою!» Ця проста істина назавжди закарбувалася в його пам'яті.

Маленький Шарль був справжнім французом. Так повсякчас говорив йому батько: «Перш за все ми, синку, – французи». Хоча Шарль і не відчував себе маленьким. Принаймні, він ніколи не думав про це. Та й чого б – ні батьки, ні друзі не називали його «маленьким» чи «дитинкою», а він, відтак, ніколи й нікому не відказував: «Я вже великий, я вже не маленький!», як усі ми в дитинстві. Шарль був «великим» одразу. Навіть ім'я в нього було велике – Шарль Андрé Жозеф Марі де Голль. Він мало знав про життя, але знав точно – воно в нього буде так само великим. І у вільний від уроків час малював політичну карту світу.

Шарль дуже любив це заняття. Брав аркуш паперу і неспішно відокремлював чіткою лінією океани, моря, материки. А материки потім ділив на країни. Малювати державні кордони йому подобалося значно більше, ніж річки й озера, гори й низовини, льодовики. Та й виходила карта в Шарля неодмінно трошки іншою, аніж вона є насправді. Франція на ній щоразу збільшувалася. Кордони розширювались так, що

скоро не стало й Америки з Африкою... А Франція все росла і росла. Коли місце на карті світу закінчилось – Америка перемістилася в Антарктиду, Росія й Британія – в Арктику, а Франція зайняла геть увесь суходіл – Шарль почав малювати карту Місяця...

– Невже на Місяці не живуть люди? – питав він у батька. – Чому туди досі не полетіли французи? Я все бачив у «Подорожі на Місяць»! – Звісно, Шарль не міг знати, що цей фільм дивився і Сашко Бердник (про це читайте в іншій оповіді цієї книжки).

– Шарлю, але ж це кіно! То – фантастика, а ми живемо в справжньому світі! – відказував йому батько. Він був реалістом – себто взагалі не вірив у різні вигадані речі. Щось здавалося йому надто «дитячим», щось – просто безглуздим... Втім, навіть наука подекуди видавалася йому фантастичною і надуманою.

Але Шарль був великим вигадником, тому батькові слова його не зупинили – якось він усе ж почав малювати карту Місяця. «Там немає води, – думав він. – Ха, та це ж навіть краще! Можна кордони малювати геть прямими! Хіба ще кратерів подомальовувати, та й по всьому». Хлопчик добре вчився в школі, а отже, знав, що на Місяці сила-силенна кратерів – величезних западин, які лишилися від того, що колись об Місяць розбивалися малі планети й астероїди.

О другій ночі Шарль закінчив малювати карту. Це був справжній шедевр, на його думку. Він дуже любив свої карти – викапані сторінки з атласу. Та вже за кілька днів вони ставали... аренами боїв. Шарль виставляв маленьких солдатиків із різних боків кордону, і вони починали наполегливо вбивати одні одних. Звісно, французькі солдатика були набагато спритнішими, вправнішими, і за них завжди вболівав сам Шарль.

Найгірше в нього воювали британські солдати. Вони були незграбними і страшенно недисциплінованими. Справжню Велику Британію ніколи не змогла полонити жодна країна, – але в Шарля Британія програвала завжди...

Коли хлопцеві набридало й закінчувалася територія вже й на Місяці, – аж тоді французи починали потроху програвати. Всі ходи солдатів Шарль промальовував просто на карті, тому вона була заповнена безліччю стрілочок – жовтих, червоних, синіх, фіолетових і чорних. Отож, іще кілька гілька годин французи відчайдушно програвали, але билися до останнього. А потім один воїн збирав тих кількох, що вижили, й кидався у вирішальну атаку. Все це дуже розважало Шарля.

...Ця ніч була дуже темною, Шарль сидів на балконі своєї кімнати із запаленою лампою. Батьки, звісно ж,

думали, що він уже давно спить. Та й Шарль не чекав нікого в гості о четвертій ночі. Хоча у Франції для багатьох це вже був ранок. Втім, до сходу сонця було ще достатньо часу. Шарль знав: коли він так пізно все ще займався картами й війнами, у якийсь момент на нього різко нападав сон, – але тоді достатньо перечекати двадцять хвилин, і вже можна не спати взагалі, хоча наступного дня й ходитимеш як ватяний. Але на завтра не планувалося нічого важливого – неділя, можна відпочивати, а ввечері лягти спати раніше й виспатися одразу за два дні. Шарль не міг полишити важливої справи – врятування Франції на карті Місяця. Адже вона саме почала програвати... китайцям? Так, це була франко-китайська війна на Місяці. Шарль не любив китайців, але на Землі вони так далеко від французів, що програвати їм на Місяці можна. А ось британцям – ні. Британські солдати за всю історію Шарлевих «балконних війн» так ні разу й не здолали жодного французького воїна.

– Маленький Шарлю... – раптом почулося з-за дверей балкону. Шарль застиг. Так до нього ще ніхто не звертався! Ніхто не смів Шарля назвати маленьким!

– Маленький Шарлю... – голос за дверима повторився. Шарль сидів і не міг поворухнутися. Ніч, темрява, двері його кімнати точно не відчинялися, а коли він із неї виходив і вимикав світло – там нікого

не було. У шафі теж ніхто не міг сховатися, адже перед сном Шарль перевдягнувся, а отже, відчиняв шафу.

Ще трішки помовчавши і набравшись мужності, він випалив:

– Хто тут?

– Маленький Шарлю, це я, Наполеон, – спокійно відповів голос за дверима. – Я прийшов тобі допомогти із захопленням Місяця.

– Не може бути! Наполеон давно мертвий!

– Мертвий, – сумно відповів Наполеон. – Але я прийшов урятувати тебе!

– Від кого?

– Знаєш Шарлю, де я тепер похований? – запитав Наполеон.

– На острові Святої Єлени! Я добре знаю історію! – сказав Шарль, усе ще не вірячи, що це можливо – що люди, яких уже немає, можуть говорити й приходити до тебе вночі, перериваючи військові дії на політичній карті світу.

– Ні, маленький, я похований у Будинку Інвалідів у Парижі. Це

поруч, у музеї французької армії. Після моєї смерті на острові Святої Єлени тіло перевезли в цей страшний будинок. І знаєш, як мені, найвеличнішому імператору Франції, тепер незатишно в цьому страшному місці – в Будинку Інвалідів? Це однаково, що королю жити в зоопарку, замість того, щоб сидіти на троні, розумієш? Таке дуже важко витримати – навіть саму думку про те, що тепер цілу вічність доведеться провести в будинку з такою назвою...

– Співчуваю, – сказав Шарль, хоча він анітрохи не співчував. Він не любив Наполеона Бонапарта, той здавався йому самодуром і надто агресивним правителем. Шарль знав усі хиби в політиці Наполеона, він дуже довго аналізував те, що відбувалося сто років тому, на початку ХІХ століття, у Франції. Наполеон у нього не викликав ні поваги, ні гордості – надто-бо швидко захопив владу і так само вмить її втратив. Хіба ж таким має бути розумний політик і військовий?

– Шарлю, чого ти найбільше боїшся? – запитав Наполеон.

– Я нічого не боюся, – мужньо сказав маленький лицар. Він уже забув, що кілька хвилин тому був весь у холодному поту...

– Ні, маленький хлопчику, ти боїшся. Боїшся перемоги над Францією, боїшся програти. А навіщо

Франції стільки земель? Це лише азарт, не більше. Пройти якнайдалі, захопити якнайскоріше все, що є на карті. А насправді ж...

– Насправді? – Шарля зацікавило те, що казав Бонапарт. Адже в його сім'ї, та й у навчанні завжди основними були дві речі – війна і Франція. Про це він і сказав Наполеонові.

– Не війна, – із сумом відповів той. – Війна – це лише спосіб показати зуби. Головне ж – не показувати зуби, а мати їх.

– До чого тут узагалі зуби?

– Шарлю, я прийшов не для цього, – після паузи знову почувся голос із-за стіни.

– А навіщо?

– Знаєш, найбільшою моєю помилкою було воювати з британцями. Їх неможливо перемогти, розумієш? Британці дуже хоробрі й самолюбиві, вони живуть на своєму острові й ніколи нікому не дозволять його захопити. Тож, Шарлю, навіть не намагайся їх переселити в Арктику, бо й тебе зашлють у Будинок Інвалідів.

– Я ненавиджу британців. Один мій знайомий замість «бон жур» почав казати «гелов». Хіба це нормально? Хіба це личить порядному французові? Французька мова – найбагатша і найвеличніша в світі! А він каже «гелов»...

– Розумієш, тут справа не в британцях... – мовив Бонапарт.

– А в кому ж? – агресивно запитав Шарль.

– У самих французах. Поки ти бачитимеш проблему в комусь іншому – твої власні вади керуватимуть тобою. Як мною свого часу – пиха.

Наполеон із Шарлем ще довго розмовляли про війни, перемоги й поразки. Навіть про Україну:

– Знаєш, я помилився щодо українців теж, – казав Наполеон. – Ми думали, що їх можна поділити на три частини й одну з них віддати Польщі. Але це не вдалося. Українці – сильний народ, їх ніхто не зміг остаточно поділити. І дізнавшись про мій план, вони об'єднались і воювали проти нас. Якби ж тоді вони допомогли Франції – хтозна, якою б далі була наша історія...

Шарль захоплено слухав. Сон вивітрився. Хлопець, мов губка, поглинав усе, що казав йому Наполеон. За цей час імператор став для Шарля великим авторитетом. Бо той повірив у нього – Наполеон Бонапарт повірив у Шарля де Голля!

«Гаразд, – подумав відтак хлопець, – якщо британці й справді такі сильні, а українці такі згуртовані, то чому б із ними не об'єднатися? Нехай українці живуть

у своєму Причорномор'ї, а англійці – на своєму Туманному Альбіоні. Однак французам буде там не вельми затишно...»

І ще він пам'ятав останні слова, які сказав йому Наполеон:

– Шарлю, я знаю, що війн не оминати. Якщо ти й захочеш прожити без війн, на тебе просто нападуть першими. Але є ще одна важлива річ, яку ти маєш з'ясувати, – найголовніша в цьому світі не війна, а любов. Бо кожна війна коли-небудь закінчується, а любов – вічна. І лише вона приносить щастя».

Історія людини в історії людства

Шарль де Голль (1890–1970) – французький військовий і громадський діяч. Автор військово-теоретичних праць. Під час Першої світової війни лейтенант де Голль був тричі поранений. Утретє він залишився померати на полі бою у Вердені. Але не помер – потрапив до полону. З німецького табору п'ять разів намагався втекти. І вже тоді став героєм Франції. На ту пору Шарль ще не думав ні про політичну, ні про військову кар'єру – він хотів бути письменником.

Під час Другої світової війни став символом французького Опору, а в 1959–1969 роках – першим президентом П'ятої Республіки. В історію він увійшов як політик, який припинив війну в Алжирі, та головне – як президент Франції, якого за масштабами діяльності порівнювали з самим Наполеоном. У висліді він обрав любов, а не війну, був батьком трьох дітей, а також опікувався Фондом дітей із синдромом Дауна.

ОГІРКИ Й КОСМОС

Було це наприкінці літа – саме тоді на городі в пана Стефана з'явилися огірки. Сашкові вони не були потрібні, його п'ятьом друзям також – у кожного на городах огірків росло вдосталь, тож і не хотілося їх нікому. Зате була охота вчинити хоч якусь капость...

Пан Стефан жив недалеко від Сашка і добре знався з його батьком Павлом. Але й це не лякало малого пустуна. Бо ж є слово честі: пообіцяв хлопцям зробити – і зробив.

Уночі, коли батьки начебто поснули, він нишком виліз через вікно й нечутно пройшов у хвіртку, за якою його вже чекали товариші.

– Ну що, не боїшся? – під'юджували хлопці.

– Ні! – твердо казав Сашко. Він і справді не дуже боявся: подумаєш, кілька огірків з чужого городу взяти – зате якими вони авторитетами стануть! Їх почнуть поважати, коли дізнаються про їхню сміливу витівку! А особливо його – Сашка...

Адже так склалося, що в нього довго не було постійних друзів. Бо його сім'я оце вже втретє переїхала – а на новому місці доводиться здобувати поміж хлопцями авторитет наново.

Сашко часто сумував за Кийлівом – родовим селом недалеко від Києва, звідки вони з мамою та батьком перебралися до Буртів, під Кагарлик. Сашкового батька запросили на роботу в тамтешній колгосп.

Павло Бердник був знаним ковалем. Про його золоті руки знало півобласті – й нерідко люди долали сотні кілометрів шляху, щоб привезти саме йому на ремонт усе, що ремонтується. Переманити такого коваля було непросто – та в Бурти його все ж переманили, бо тут була дуже хороша школа, в якій дитині б учитись і вчитись, а не пустувати...

Проте в Буртах Сашко наче вдруге народився. Він відчув такий приплив сил і енергії, що не давав спокою ні батькові, ні мамі. Матір була суворішою – від неї часом добряче перепадало. Заслужено. А ще тут з'явилися нові друзі, перед якими треба було показати себе. Хоча б у такій ось огірковій вилазці...

Отож, пролізши через паркан на город до пана Стефана, шестеро невловимих огіркових крадіїв і не завважили, що на прив'язі в господаря чималий псисько зі справжнім людським ім'ям Василь. Просуваючись усе далі городом, вони відчували його пильний погляд. Усі як один згадали про собаку, але мовчали. І Василь мовчав – він узагалі був дуже добрим і любив дітей. Але коли пес побачив, з якими намірами хлопці завітали на город пана Стефана, він не витримав і обурено загавкав.

Хлопці на цей випадок мали розроблений план: недалеко від огірків у пана Стефана росли гігантські

кущі малини. Ягід уже не було, та кущі такі величезні, що туди можна було б сховати цілу армію.

Ось лише вся справа в тому, що нові друзі не розповіли про це Сашкові. Вони, зачувши небезпеку, сховалися самі – так, що той і оком не встиг змигнути, – а вже за мент його наздогнав пан Стефан.

Огірки були розсипані по всьому шляху, який колами намотував Сашко, шукаючи лазівку в паркані. Якимось же вони залізли на цей триклятий город! Але в паніці хлопець не міг її знайти. Та й пес аж заходився гавкотом, аж вовком підвивав, намагаючись зірватися з ланцюга. Коли Сашка за плече хтось штурхнув, він так і подумав – це вже собака накинувся, – із переляку аж присів.

– Хлопче, а чи у вас на городі огірки не ростуть? – запитав його собака голосом пана Стефана. Потем-

ніння в очах минулось, але звестися на ноги Сашкові все ще не дозволяв страх.

Він так і не зміг сказати ні слова панові Стефану. Навіть коли той привів його серед ночі додому, й мама страшен-

но лютувала. Вона готова була всипати Сашкові тут-таки, при Стефанові, але батько не дозволив. Батько взагалі ніколи Сашка не бив. Але цього разу він покарав хлопця.

– Ти тільки почекай до завтра, – цих батькових слів було достатньо, аби злодій-невдаха не спав усю ніч. Він крутився, вертівся, і лише коли побачив сонце за вікном – зрозумів, що засинає. Але тут батько зайшов до кімнати.

– Ну як, крадію, не спиться? – запитав він суворо. Таким його Сашко ще не бачив. Та й після того більше ніколи його таким не побачив.

Він хотів про все розповісти батькові: про друзів, які виявилися зовсім не друзями, бо покинули його і втекли самі; про те, як вони його підмовляли на цю вилазку... Але він не розумів, як про це розповідати, – однак в усьому були винні його дві ноги, які пішли на город, і двоє рук, які рвали ті кляті огірки, й голова, яка все це дозволила зробити. Тому він змирився – справді-бо завинив і готовий навіть стояти в кутку. Ось лише батько повів його не в куток.

Назбирані вночі огірки він нанизав на дріт і почепив Сашкові на шию. Так вони пішли гуляти селом. Уранці, коли всі люди ведуть на вигін корів...

– А що це в нього за «намисто» на шиї? – питали сусіди.

– Уночі він ці огірки вкрав, – відповідав Павло.

Звістка ширилася дуже швидко. Вже за годину такої мандрівки, коли ноги сонного Сашка починали заплітатися, мешканці села наче змовилися і в один голос казали вслід Бердникам: «Відпустіть Сашка!»; «Він більше не буде!»; «Хто такого в дитинстві не робив!». Але батько провів його геть через усе село.

Отаке було виховання. Може, й жорстоке – зате дієве...

...Сашкові дуже подобалося в школі. З хлопцями, які так ганебно його покинули на тому триклятому городі, він більше не спілкувався. Їм, зрештою, теж було соромно, що перепало лише Сашкові – хоча вони завинили ніяк не менше.

Школа для Сашка була пізнанням світу. Він азартно вихоплював нову інформацію з кожного уроку й не міг відірватися від цікавої книжки, доки не дочитував її до кінця. Свою класну керівницю Лесю Сергіївну він страшенно любив, і це було взаємно. Коли всі розходилися після уроків, хлопець частенько залишався допомогти Лесі Сергіївні витерти дошку, поприбирати в класі, – натомість учителька розповідала хлопцеві про зірки. Відко-

ли Сашко прочитав першу фантастичну книжку, його ця тема почала турбувати стократ дужче за інші. Коли вивчав математику – вірив, що це допоможе йому полетіти до зірок, у космос. Мову він теж знав чудово, бо розумів, що при зустрічі із іншопланетянами треба показати, що на Землі люди анітрохи не дурніші!

У космос тоді ще ніхто не літав, люди дивились на мільярди зір на небі лише як на прикраси ночі...

– Лесю Сергіївно, до зірок недалеко, якщо ми їх бачимо! До них можна долетіти! – казав Сашко вчительці.

– Вони просто дуже великі, – відказувала вона.

– Але ж коли по селу хтось їде на підводі, вже за кілька хвилин його не видно. А підвода, людина, кінь – вони ж теж немаленькі! А зірки видно! Навіть якщо до зірки летіти цілий день – до неї долетіти можна!

Те ж Сашко казав і мамі:

– Ні, синку. Насправді до місяця далеко, а до зірок ще далі, – відказувала вона.

– Я придумав! – мовив на це Сашко. – Треба зробити такий корабель, куди посадити дітей і дорослих. Діти будуть рости, ставати дорослими, і нарешті долетять...

А за кілька днів Сашкова теорія несподівано підтвердилася.

Він дивився справжнє кіно!

У ті часи кіно було зовсім не таке, як нині – люди на екрані надто швидко рухалися й нічого не говорили (фільми ж іще були німими). Щоб дізнатися, про що мова, доводилося читати надписи, – але часто і їх не було. Як у фільмі «Подорож на Місяць», який саме привезли до села. Справжнє кіно, та ще й французьке! 1902 року випуску!

Сашко був у захваті. Вони з друзями допомагали технікам, яких запросили з міста, – встановлювали на околиці проектор. Між двома тичками було натягнуте біле простирадло, на якому й показували фільм. Він тривав лише 20 хвилин. Але Сашкові здалося, що його життя дуже вагомо змінилося за цей час. Він побачив у фільмі саме те, що завжди уявляв у своїх фантазіях, – космічні кораблі. Величезні машини, за допомогою яких людина безперешкодно може полетіти в космос.

– Якщо у фільмі є такі кораблі, отже, комусь це спало на гадку, і люди можуть зробити їх насправжки! – подумав Сашко. Ні, він навіть не подумав – це було справжнє осяяння!

Фільм на нього справив таке сильне враження, що він почав писати книжку. Книжку про інші світи, про подорож на Місяць. Там жили зовсім

інші люди – близькі до ідеальних, як їх уявляв собі Сашко.

Звісно, це були не люди, а «місячники». Хлопець усе прорахував – рівно за 20 років люди з ними зустрінуться. Тому книга, яку він писав, була швидше «щоденником майбутнього», аніж фантастичним романом.

...До першої експедиції Сашко увійшов як головнокомандуючий. Його місце було в самісінькій верхівці ракети, однак він виходив із неї першим.

Політ відбувся в листопаді. Космодром був розташований недалеко від хати Сашка – на тому ж полі, де нещодавно показували фільм. Його обнесли величезним і височезним цегляним муром, аби люди не довідалися, що там відбувається. Бо це була страшна таємниця.

Сашко не міг повірити в те, що зараз його будуть проводити в космос. Він перший полетить на Місяць установлювати контакт із тамтешніми мешканцями. Їм уже надіслано сигнали із Землі про те, що екіпаж скоро стартуватиме.

Тривали останні приготування. Батько заколов кабанчика – спеціально для того, аби в ракеті Сашко їв не хімікати, а справжнє м'ясо. У той час,

коли далеко не всі знали, що таке кіно, про холодильники й мови не було. Навіть назви такої не знали – «холодильник», тому Сашко просто сказав батькові, що в ракеті можна буде цілого кабанчика заморозити, і він так зможе кілька тижнів триматися в холоді.

Того дня всі святкували. У Сашка саме був день народження. Хоча Сашко й забув про це – хіба ж тобі до якогось дня народження, коли тебе проводжають у космос?! Мало не всім селом! Зійшлося багато рідні, знайомих, навіть родичі з інших сіл попріїжджали. Усі дарували щось, Сашко брав, але одказував: «Дякую, та в космос я з собою цього взяти не зможу». Дарувальники сприймали це з розумінням – аякже, ракета ж не гумова, та й Сашко не сам летить – із трьома супутниками...

Батьки особливо потішили хлопця – вони подарували йому пальто! Це було його перше в житті пальто. Хоча вони після історії з огірками й обіцяли, що цього року нічого від них не отримає, – та хіба ж могли перед польотом його засмутити?

Сашко відчув себе справжнім чоловіком – у пальті! Звісно, він пообіцяв мамі з татом, що саме в ньому полетить у космос. На Місяці могло бути холодно.

Тим паче, що в Україні холодно вже було. Кінець листопада – а справжня зима, з морозом і снігом. Уже цілий тиждень Сашко ходив на ковзанку. На його день народження трохи потеплішало, тож як було не забігти до хлопців – востаннє перед польотом. І пальто новісіньке показати треба було, і попрощатись. Та й поковзати востаннє хотілося. Ковзани ж новісінькі привезла тітонька, яка до його батька Павла – коваля «золоті руки» – постійно звертається по допомогу.

Сашко кружляв по озеру, мов злітав у космос, розігнавшись на гладенькій кризі...

І тут – раз! – один необережний рух – і він під льодом...

Хлопці одразу ж кидають йому мотузку й витягають на лід...

До вильоту залишається ще кілька годин, і Сашко вирішує, що так летіти негоже. Та й батьки сваритимуться – новісіньке пальто ж тепер мокрюще...

За полем-космодром було ще одне поле. Там стояла скирта соломи. Сашко вирішив так: на вулиці сонечко – отже, пальто можна покласти на скирту, і воно за хвилин двадцять висохне. Сам же він заліз у скирту й почав чекати, поки сонце зігріє і його.

Там йому стало трохи тепліше, і він одразу ж заснув.

Невідомо, скільки він проспав, – але згодом прийшов господар, щоб насмикати зі скирти соломи худобі, й раптом побачив пальто...

Сашко був непритомний, весь трусився...

Господар ледь устиг згадати, що й пальто треба захопити. Загорнув хлопця в нього – але Сашко вже не реагував ні на що...

...Мати відпоювала його моло-

ком. А він усе марив – і в мареннях доводив, що хотів як краще...

Довелося провести в ліжку цілий місяць. Він думав, що ракета полетіла без нього, – але вона так і стояла серед поля.

Чекала...

Історія людини в історії людства

Олесь (Олександр) Бердник (1926–2003) – видатний український письменник-фантаст, журналіст, актор. Ще малим пережив Голодомор, школярем – німецьку окупацію. А мріяв у дитинстві про політ до зірок...

Писати почав у засланні. Вже перші опубліковані твори викликали великий інтерес у читачів, їх почали перекладати іноземними мовами, проте одночасно вони зазнали різкої критики з боку держави.

Студенти називали письменника «учителем життя». Незнайомі люди дарували йому на вулиці квіти. Рядки його книг ставали паролем для тих, хто не хотів жити «як усі» в країні «розвиненого соціалізму»... Письменник вірив, що на Землі утвердиться духовність, влада розуму та серця, будуть побудовані «мости до інших сфер Буття», а до майбутніх дітей прийдуть гості з далеких світів.

1989 року створив громадську організацію «Українська Духовна Республіка», яка й нині бореться за Волю людини.

УЧИТЕЛЬ

– Я не знаю, як я народився, – казав маленький Женя свої учительці Олександрі Миколаївні. – Тато мені багато історій розповідав; але він помер, коли мені було шість років, і цю історію розповісти не встиг.

Будь-яка дитина, згадуючи це, розплакалася б. Але тільки не Женя. Він, здавалося, взагалі ніколи не плакав – ба навіть дивувався, коли рюмсали інші діти.

Він був не такий як усі. Женькою його називала вчителька Олександра Миколаївна. Хоча справжнє його ім'я – Джохар. Джохар Дудаєв. Він не знав дати свого народження, не пам'ятав тих страшних часів, коли народився, – але він точно знав, що звати його Джохар і що він – чеченець.

У своїй сім'ї Джохар був тринадцятим. Семеро братів – Бексолт, Бекмурза, Мурзабек, Рустам, Махарбі, Басхан, Хал-мурз; і п'ять сестер – Альбіка, Нурбіка, Базу, Басіра та Хазу. І на всіх їх – на всіх чеченців! – чекало Велике Переселення. Це коли – страшно й уявити! – спокійно живеш собі з мамою і татом, у вас усе є – і їжа, і одяг, і робота у батьків; та одного чорного дня до вас приходять незнайомі люди і саджають вас у товарні вагони, мов худобу, щоб завезти невідь куди...

Олександра Миколаївна жила на цій землі ще задовго до того, як туди привезли чеченців. Вона

сиділа з немовлям на руках, слухала все, що розповідав їй Джохар, і уявляла це так, немовби воно відбувалося з нею... Уявляла, що раптом до неї в маленьку кімнатку, виділену батьками чоловіка, входять жандарми, забирають у неї дитину, саджають їх із малям у різні вантажівки, підвозять до потягу...

По обличчю Олександри Миколаївни текли сльози. Вона не переживала того, що пережив її учень, – але в неї своя біда. І з ким їй цієї бідою поділитись, як не з семирічним хлопчиком, який стільки всього пережив?.. Стільки, що лише він зможе по-людськи її зрозуміти.

– А знаєш, Женю, мене збираються вигнати з роботи. Якщо це станеться, мені не буде на що навіть їжі дитині купити... Чоловік поїхав на заробітки – навіть не знаю, куди. Люди кажуть, що це може бути лише на війну.

А якщо не повернеться? Його батьки – люди не надто приємні, принаймні грошей вони мені не дадуть, та я й просити не буду. Добре, що хоч крихітну кімнатку нам виділили.

– Чому це вас мають звільнити зі школи? – обурився Джохар.

– Бо вчителів вистачає. Легко знайдуть заміну. А в мене мала дитина, я не можу її надовго лишати, мушу брати з собою на уроки.

– Але ж вона нікому не заважає! – здивувався хлопчик.

Учителька лише з сумом стенула плечима.

– Вас не звільнять, Олександро Миколаївно! – запально вигукнув малий захисник.

І вони ще довго розмовляли. Джохар не пам'ятав, якою насправді є його земля, Чеченія, – він знав тільки, що вона є, і він туди обов'язково повернеться. І помститься людям, які переселили його в чужу землю – туди, де майже всі ставляться до тебе вороже, мов до прибульця з космосу.

Наступного дня в школі було все як завжди. Почалися заняття: уроки, перерви, біганина коридорами. Але Олександра Миколаївна вела себе не так, як зазвичай. Вона постійно зривалася мало не на крик і відверталася до дошки, аби витерти сльози.

Джохар ще не знав, що сьогодні – його день. Він це відчув, коли до класу зайшла завуч Георгія Семенівна. Відчув із того погляду, який учителька кинула на завучку.

– Діти! – тим часом звернулася Георгія Семенівна до класу. – На шкільних зборах учителів ми одноголосно вирішили на деякий час замінити Олександрю Миколаївну. З вами працюватиме інша вчителька. Зараз ви з нею познайомитеся...

– Ні! – закричав Джохар. – Цього не станеться!

– Женю, сядь на місце! – Олександра Миколаївна крізь сльози намагалася зупинити маленького чеченця. Але він не зупинився.

За півхвилини Джохар уже мчав коридором до директора. Вмить залетів до кабінету.

– Ви не звільните нашу вчительку! – закричав він.

Директорка – жінка пенсійного віку, імені якої маленький Джохар навіть не знав. На дверях кабінету цього не було написано, її лише нещодавно прислали з іншої школи. Вона пила чай із залізної чашки з блюдцем і мало себе не ошпарила...

– Що-о? – перепитала, підводячись, директорка.

– Чому ви звільняєте нашу вчительку Олександрю Миколаївну? Я не дозволю вам цього зробити!

– Олександра Миколаївна має немовля, – спокійно відповіла директорка. – Вона нам сама казала, що краще почуватиметься з малям удома. Коли їй діти не заважатимуть.

– Ви брешете! – не вгамовувався Джохар. – Я знаю, що ви брешете! Їй не буде на що жити, якщо ви її звільните!

У директорському кабінеті запанувала незручна мовчанка. Директорка не знала, що відповісти.

Відтак запросила Олександрю Миколаївну до себе в кабінет.

– Вийди, будь ласка, – попросила тоді Джохара.

– Не вийду! – різко відказав той.

Але все ж вийшов – після того, як його про це попросила сама Олександра Миколаївна.

За дверима не було нікого. Джохар стояв і чекав. Він був готовий за будь-яку ціну боронити свою вчительку і дотримати слова.

«Я ж обіцяв, що не звільнять», – ця думка не полишала його ні на мить. Джохар міг усе – але не міг порушити клятву. Голова йшла обертом. Секунди здавалися йому довгими й тягучими – вони перетворилися на хвилини, а хвилини – на години.

Та ось він дочекався – двері відчинилися. На порозі стояла розгублена директриса. У кабінеті плакала вчителька.

Він зрозумів, що це провал.

І раптом вигукнув:

– Я можу замінити Олександрю Миколаївну! Я готуватимусь до кожного уроку як учитель!

Директриса зареготала.

– Як же ти, маленький хлопчик, зможеш замінити досвідченого педагога?

– А ось побачите! – не знітився Джохар. – Я зроблю для вас показовий урок! Усім сподобається. Мені вдається заспокоїти клас, коли вчителя не слухають. І вести урок мені теж вдасться!

Директорка замислилася. Спершу їй ця думка видалася жартом. А потім вона зрозуміла, що тут справа серйозніша. Адже якщо маленькому хлопчикові так болить саме ця вчителька – отже, вона їм потрібна!

– Гарзд, Джохаре. Але за однієї умови, – відповіла, подумавши.

– Якої ж?

– Ти справді вестимеш уроки, а не розважатимеш дітей.

– Добре, я обіцяю це.

Цього дня Джохар відмовився пограти в м'яча з братами, навіть попросив маму не звати його на поміч по господарству – бо на завтра в школу, мовляв, дуже багато задали. Ніхто з його братів і сестер не вчився так, як він. Діти часто прогулювали заняття, намагалися десь пересидіти, перечека-

ти – вони не почувалися тут своїми, їм не подобалося в школі, геть не подобалося. Але Джохара це не стосувалося, хоч рідні іноді й глузували з його бажання вчитися. Тоді Джохара це дратувало – він спалахував і йшов гуляти, а вночі – коли ніхто не бачив – далі вчився. Якщо ж не вночі – то вранці. Прокладався раніше за всіх і всідався за книжки. Навіть почав писати вірші – і не давав нікому їх читати. Там був вірш про вчительку, про школу, про маму і про сестер. Про братів Джохар теж хотів написати – але не виходило. Та й що про них писати – брати собі як брати... Але найбільше в малого поета було віршів про Чеченію. Про невідомий йому край, незнаний, загадковий – край, у який він обов'язково повернеться!

...Але сьогодні вранці він не думав про вірші. Сьогодні в нього відкритий урок, і часу лишилося обмаль. Джохар усе вчив напам'ять – він не міг біля дошки ні на мить видатися непідготованим або слабким.

Олександра Миколаївна почала урок. Вона веліла всім дітям записати в зошитах «Класна робота» і взятися до переписування нової теми з підручника. Підручників не вистачало, своїм Джохар поділився з дівчинкою Оксаною за сусідньою партою. А сам лише

робив вигляд, що пише, – бо ж насправді це все вже було написано й вивчене.

Коли маля, яке до того спало на останній парті, почало плакати, вчителька покликкала Джохара.

– Діти! – мовила вона. – Сьогодні замість мене частину уроку проведе Джохар Дудаєв, – і пішла у вчительську годувати маля.

Джохар почервонів, маленьке серце почало битися частіше, кров забігала жилами, а коліна трусились як в горобеняти.

Хлопець ловив на собі погляд директорки – вона стояла за дверима й уважно спостерігала за лекцією маленького Джохара. Не хотіла заходити, аби не лякати однокласників хлопця своєю присутністю. Звісно – при ній всі були б «шовкові»...

Джохар намагався не думати, що за дверима директорка, навіть пробував ставати до дошки іншим боком – до вікна, а не до дверей. Але не дивитися в той бік було дуже важко, і Джохар раз-по-раз стикався поглядом із жінкою.

Минуло лише близько десяти хвилин, а Джохарові здавалося, що він уже як мінімум кілька діб стоїть перед своїми однокласниками. Це було тривожне відчуття втоми й іноді – браку слів. Слова Джохар заміняв жестами – і всі його розуміли. У класі якщо спочатку й перешіптувалися, то тепер слухали дуже

уважно. Маленький учитель робив найважливіше – він намагався ловити погляди всіх одразу. І навіть коли він розвертався до дошки, ніхто не відволікався від уроку, однокласники чекали, поки їхній мужній друг продовжить розповідь.

Діти дуже заповажали маленького вчителя. А сам він радів, коли йому діставали нові книжки – з математики, літератури, мови... Він зробив уроки вже на рік уперед!

Та ось одного разу в школі зчинився гвалт. До приміщення увірвались жандарми. Вони знову шукали чеченців.

– Усіх чеченців переселяють у Шимкент.

Джохар підбіг до Олександри Миколаївни. Але знав, що тут вона нічим допомогти не може...

За день Джохар був уже в Шимкенті. Там у нього з'явилися нові друзі, він і далі добре вчився, але уроків більше не вів. Учителька там була сувора і нецікава. Проте Джохар все ж продовжував сумлінно виконувати домашні завдання.

І в шостому класі повідомив мамі, що збирається додому – в Грозний.

У тій країні було дуже важко пересуватися між містами – потрібні були спеціальні дозволи, а ті, хто

їздили без дозволів, вважалися нелеґалами, порушниками закону. Але Джохар знав, що цей закон – несправедливий. Він абищо має повернутися додому. Коли речі зібрано й добрий запас їжі зроблено, хлопчик прямує на вокзал і застрибує у вантажний потяг.

– Привіт. Ти – чеченець! – прошепотів хтось із іншого кутка вагону. Всередині було дуже темно, це був вже третій потяг поспіль. Джохар не був на сто відсотків упевнений, що досі рухається в бік Чеченії, але знав точно – він у будь-якому разі туди дістанеться.

– Так, я чеченець, – гордо сказав Джохар, хоча мама його просила – ніде, ніде й ніколи не кажи, що ти – чеченець. Нікому! Але Джохар був дуже сміливий і гордий за свій народ. – А що? – продовжив він.

– Мене звати Імама, – відказав хлопець з іншого боку вагону і підійшов до Джохара. – Я теж чеченець. Будемо триматися разом.

Наступним потягом, на який вони пересіли, був товарний – із піском, хлопцям довелося їхати зверху, та ще й пильнувати, аби ніхто не помітив.

Поночіло. Хотілося спати, а вони все розмовляли. Імама виявився трохи старшим за Джохара.

Він добре пам'ятав Грозний і навіть знав свою давню адресу – він був упевнений, що приїде в рідне місто, і там його чекатиме їхній величезний будинок. Імама був із заможної родини, на відміну від Джохара.

– Нічого, поживеш у мене, – казав він. – Ми ж брати.

Вони обоє поверталися з Шимкенту чи не першими з чеченців. Хлопці очікували побачити порожнє місто й оселитися в ньому.

– Уявляєш, Джохаре, – казав Імама, – зараз ми приїдемо, а там нікого немає. Весна, ми посадимо

й засіємо городи, наведемо лад, приберемо в домівках, а через півроку повернуться наші рідні – й знаєш, як вони будуть здивовані!

Аж ось потяг зупинився.

– Невже приїхали? – злякався Імама.

Навколо них не було нічого – глухе дике поле і колія

лише в один бік, але потяг не рушав далі. Аж ось Джохар зачув кроки.

– Ховаймося! – шепнув він, і хлопці почали закопувати один одного в пісок. Кроки були ще досить далеко... Проте невдовзі вони стихли, і потяг рушив.

– Може, це нам здалось? – дивувався Джохар.

– Ну, якщо нам обом одночасно здалося, – то вже точно, що ми – рідні, – відказав Імама.

За кілька годин зрозуміли – час зістрибувати, це вже справді Грозний. Точніше, Джохар лише здогадувався, йому це підказав Імама. І вони скотились у траву. Джохар невдало приземлився й дуже забив ногу...

У місті не було людей. Ніч, темінь – але щось не так... Імама зачув щось не дуже хороше – тут виразно щодня ходять люди і їздять автівки. Невже хтось їх випередив? Невже інші чеченці повернулися додому швидше, ніж вони? Як же тепер здійснити свій план?

Вони йшли темною вулицею, раптом десь у будинку загорілося світло. «Дивно, – подумав Джохар, – це ж треба – тут справді вже хтось живе». Ну, принаймні, їм буде простіше відбудувувати місто...

Імама вів Джохара до свого будинку. Казав: ще кілька кварталів. Хлопці були втомлені, дуже хотіли спати. Дійшовши до брами, вони спробували відчинити хвіртку, але вона не піддалась.

– Дивно, – подумав уголос Імама. – Коли нас вивозили, ми не могли її зачинити зсередини.

У нього закралася думка, що, можливо, мама з братами раніше дісталися додому, що вони тут уже кілька днів. Адже могло таке бути – Джохар з Імамою виїхали з Шимкенту, а наступного дня всіх почали організовано перевозити...

Та на порозі Імамового дому з'явилися не його родичі. Хлопці зблідли й позадкували. Це були росіяни...

Історія людини в історії людства

Джохар Дудаєв (1944–1996) – чеченський військовий, державний та політичний діяч, перший президент Чеченської Республіки Ічкерія.

Народився в Казахстані, куди його родину, як і всіх чеченців, депортувала російська окупаційна влада. На Батьківщину Дудаєви змогли повернутися лише тоді, коли Джохару виповнилося 13.

По закінченні школи вступив на фізико-математичний факультет Північно-Осетинського педінституту, але мрія про небо переважила – вже за рік він став слухачем Тамбовського вищого військового училища льотчиків. За 25 років у збройних силах дослужився до звання генерал-майора авіації (між іншим, був першим і єдиним у радянській армії генералом-чеченцем).

Із розпадом СРСР повернувся на Батьківщину й зайнявся активною політичною діяльністю. 27 жовтня 1991 року був обраний президентом Чеченської Республіки – і своїм першим декретом проголосив державну самостійність Чечні.

Коли Росія напала на бунтівну республіку, президент Дудаєв зорганізував героїчну оборону своєї Батьківщини, зокрема столиці Грозного.

Вів із загарбниками активну й успішну партизанську війну.

Загинув 21 квітня 1996 року в результаті дій російських спецслужб.

Іменем Джохара Дудаєва названі вулиці в Івано-Франківську та Львові.

ВЕЛИКА СПРАВА

Ромко заблукав. Таке сталося вперше в його житті! Цю дорогу він знав просто пречудово, але сьогоднішній туман, який опустився на ліс, збив його зі шляху. Хлопець почав нервувати. Не може ж бути, щоб він – і раптом заблукав у лісі? Та з нього друзі сміятимуться! Ну і, звісно, батьки хвилюватимуться – а це ще гірше...

Того вересневого дня Ромко пішов, як завжди в цю пору, по гриби. Він жив недалеко від лісу, бував там частенько і добре вмів орієнтуватися. Ще й десяти хлопцеві не було, а він уже знав, що таке бісектриса і як собі з нею давати раду. Тим паче, маючи таку чудову й корисну річ, як годинник! Адже щоб визначити, куди йти, годинникову стрілку досить спрямувати цифрою 5 на сонце – і тоді бісектриса кута між стрілкою і цифрою 2 на циферблаті (з жовтня по березень – цифрою 1) вкаже напрям на південь. За цим же принципом годинник допоможе і вночі – якщо повний місяць. А якщо ні, то за ясного нічного неба й без годинника можна обійтися – північний напрям вкаже Полярна зірка...

Але зараз не було видно ні сонця, ні полярної зірки, а про місяць і мови не було. Туман хоч уже ніби й розвіювався, та небо затягнуло хмарами і ось-ось мав піти дощ. Тож Ромкові довелося блукати навмання.

Звісно, в школі йому розповідали, що можна орієнтуватися за стовбурами дерев, за кількістю кі-

лець на зрубі. Але на практиці він не раз уже перевіряв – це неправда. Намагалися визначити сторони світу за наявністю моху на північному боці стовбурів дерев, ширині річних кілець на пнях чи густині гілок в їхній гірській місцевості просто безглуздо. «Усі ці ознаки вказують на освітленість, а вона залежить від різних причин, і в горах часто сонце не має прямого стосунку до кута освітленості», – згадувалося хлопцеві, як пояснював це йому батько.

Ромків тато був зовсім не мандрівником. Але оскільки вони жили біля лісу, батько про нього знав усе. Та й умів майже все. Ромко його дуже поважав і намагався завжди прислухатися. Бо ж усі люди в Кам'янці-Бузькій прислухалися. Навіть тоді, коли не погоджувалися з ним, ображались на нього чи, бува, й погрожували. Якось і хлопцеві сказали: якщо тато не змінить свого рішення, то він, Роман, не матиме де жити, хату сплять. Але він знав: у татовій роботі головне – впевненість. Суддя Осип-Зиновій Шухевич ніколи не буде змінювати свого вироку.

Але зараз батька не було поруч – навколо темний ліс, і щомиті ставало все похмуріше. Ромко подумав: «Дарма я зайшов так далеко, зараз геть стемніє». І справді, за кілька хвилин ліс огорнула справжня темрява. Не було видно нічого, туман і морок заповнили все довкола. Хлопцеві стало моторошно.

«Куди ж я тепер піду?» – в розпачі думав він. Хоча це, звісно, теж пригода – а пригоди він любив. Якось, блукаючи в лісі, познайомився з білкою. Вона не дуже заперечувала знайомству – в Ромка були горіхи. Але він їх усі не віддав, поки досхочу не награвся з білкою. Коли прийшов додому, трохи засмутився – адже ніхто йому не повірив. Білки, мовляв, – дикі тварини і до рук не йдуть. Але ж до нього пішла...

Ромко йшов лісом і раз-по-раз перестрибував струмки та величезні колоди. Здавалося, що все в лісі стало однакове: куди не повернеш, скрізь однакові дерева, трави, кущі. Навіть гриби під деревами ростуть однаково. Таке враження, що ліс – суцільний, немає ні початку, ні кінця, ні, тим паче, виходу з нього. Малий так ішов доволі довго, стомився, і коли згадав, що має в торбинці трохи їжі, вирішив улаштувати привал. Та щойно він присів на колоду й почав розв'язувати свій клумачок, як раптом нізвідки впала на нього злива світла. Так наче сотні променів ударили просто в очі! Ромкові забракло повітря, хлопець тільки й устиг здивуватись, – аж раптом зі світла вийшов величезний лев. Він весь був аж золотистий, неймовірно гарний, випромінював жовтаве сяйво й гарчав, як справжній хижак.

– Аааааааааааа!!!!!! Допоможіть!!!!!! – закричав Ромко. Та хто міг його почути у цьому глухому лісі?

Звісно, нікого тут поблизу не було, тож хлопчик не міг і сподіватися на те, що хтось з'явиться. Він репетував від страху, а не в надії когось докликатися.

Тим часом лев перестав гарчати і схилив голову набік. Запитально – чого, мовляв, капризуєш?

За якусь хвилину, коли перший жах минув, Ромко вщипнув себе. Тато казав, що коли себе вщипнути, можна прокинутися. І хлопець ухопився за рятівну здогадку – це йому тільки сниться.

Проте не прокинувся, хоч було доволі боляче, навіть кров проступила на руці. «Цього ще не вистачало», – подумав він. Знав-бо, що у воді акула добре відчуває кров на відстані. А якщо й лев так само йде на запах?

Лев, однак, почав ходити навколо дитини обережно, наче кішка, – обнюхуючи. А малий стояв і не дихав. Лев обнюхав і відступив. Став навпроти Романа і глянув йому у вічі. Хлопець знову почав дихати – спочатку дуже повільно, а потім усе швидше.

Лев позіхнув. Ромко злякався. Він ніколи в житті не бачив такої величезної пащі. Лев – цар звірів, про це знають усі, але не скрізь є зоопарки, аби цих царів побачити...

– Не бійся, я наїджений, – раптом сказав лев людськи.

– Я вже помер? – запитав хлопець.

– О, диваку, та хіба ж ти можеш отак померти? – голосно засміявся, порикуючи, лев. – Не можеш.

– Чого це я – та й не можу померти? Я звичайна людина, а не лев – це леви вічно живуть.

– Ех, Ро-омку, – протягнув лев.

Хлопця аж струсило: звідки цареві звірів відоме його ім'я? Це, напевно, вже сам Божий суд, а Лев – суддя. Цар же, як-не-як...

– Послухай, хлопче, на тебе чекають великі справи. Повір мені, старому левові. Леви – не вічні, вони живуть ще менше, ніж люди, а тим більше, коли їх тримають у зоопарку. Але я, звісно, не із зоопарку. Я мав завдання – розповісти тобі про те, що на тебе чекають великі справи, Ромцю. Точніше – Велика Справа. Запам'ятай

це, хлопче! Добре вчися і слухайся батьків. Батьки в родині – найважливіші, я це тобі як лев кажу. Ніколи не піддавайся спокусі, будь оборонцем. Головне – борони й не здавайся, Романе Шухевичу. І всі леви світу цього – з тобою до смерті.

Лев стиха загарчав, і в лісі розвиднілось. Стежина виявилася просто в Романа за спиною. Така тоненька і така світла, мов місячна доріжка на морі.

– Йди, юначе, додому. А в ліс знову повертайся, тільки вже царем цього лісу і його володарем. Для того, щоб бути царем, треба просто не боятися.

Ромко глянув на шлях, а тоді хотів перепитати лева, про яку ж то справу він говорить. Але коли обернувся, поруч знову не було ні душі, лише стежка якимось по-особливому яскраво світилася, ваблячи ступити на неї. І хлопець хутко побіг, незважаючи на перешкоди...

...А якщо все це йому просто наснилося?

Ромко зайшов до хати, повісив ватянку на вішак і одразу пішов до тата. Той, побачивши подряпини на руках дитини, аж зблід:

– Що з тобою сталося, Романе? Де ти ходив так пізно?

– Тату, знаєш, на ліс опустився туман, і я ледве знайшов дорогу додому, – опустив додолу очі Ромко.

– Я ж просив тебе далеко не заходити! Напрошуєшся на покарання? – насупив брови батько.

– Ні, вибач, я наче й не заходив... Тату, чуєш, у мене до тебе питання.

– То питай, – одразу зм'якшився батько. Він любив, коли син цікавиться чимось або звертається до нього за порадою.

– Чи може людина заснути просто навстоячки? В лісі? Й побачити уві сні примару?

Батько розсміявся.

– У лісі? Заснути навстоячки? Ну, хіба що цю людину справді яка примара зачаклує! То ти хочеш сказати, що блукав так довго, бо заснув навстоячки? – все ще сміючись, проказав батько.

Ромко трохи знітився. Але думка про те, що заснути так усе ж можна, його не полишала, незважаючи на безумовний батьків авторитет. Хлопчина розмірковував: «Певно, батько кепкує з такого запитання, бо з ним просто ніколи цього не траплялося. Може таке бути, еге ж?»

...Минали літа, Роман ріс. Уже й рідко в Кам'янці бував, – а той лев усе не йшов йому з голови. Він здавався таким справжнім, таким зримим, що просто не міг бути вигадкою. Тим паче, що й сам юнак мешкав тепер у місті Лева. Він іноді називав його

«лев'ячим містом», і навіть коли просто чув «до Львова» або «у Львів» – завжди згадував про лева з лісу.

Одного зимового ранку Роман приїхав до батьків – на канікули. Йдучи вздовж річки Буг, побачив, як дуже красива дівчина каталася на ковзанах. Вона була невисока, струнка і дуже хвацько виписувала «вісімки» на кризі. Роман мимоволі зупинився, замилувався. «Там купатися заборонено», – не до речі подумав хлопець. Потім пригадав, що морози щойно вдарили: коли він виїздив зі Львова, вулиці ще були вкриті грязюкою, і лише святково вбрані вітрини крамниць нагадували про зимові свята. І аж коли дістався на

вокзал, почало сніжити, а приїхав до Кам'янки – все вже було біле.

Тривога потроху вповзала Ромкові в груди. Дівчина все кружляла, кружляла, кружляла – а він не встиг застерегти...

Раптом – хрусь! – вона опинилася під льодом.

Він миттю кинувся до ріки. Притьмом скотився берегом. Щойно став на лід – той затріщав, Роман був значно важчий від юної фігуристки. Ближче до середини річки крига була зовсім тонкою, вона геть розтріскалась тепер, і дівчина борсалася посеред доволі великої ополонки. Дістатися до неї Роман не міг. Палиці, аби подати дівчині, поблизу не було. Тож Шухевич вирішив стрибати у воду. Але не подумав скинути з себе одяг.

Роман чудово плавав. Навіть у крижаній воді, яка миттю просякла одяг і зробила його важким, він миттю дістався до дівчини, підхопив її під пахви й витяг на лід. Тоді обережно, аби лід не тріскав далі, вибрався з води сам. За кілька хвилин вони вже були на березі. Дівчина розплакалась і втекла, так ні слова Романові й не сказавши.

Повернувся додому весь обмерзлий. Хворів дуже довго, довелося навіть навчання трохи відкласти. Була дуже висока температура, і він марив. Одно-

го разу в мареві до нього прийшов той самий лев, він був сумний і мовчав.

– Скажи, леве, я виконав Велику Справу? – запитав у нього Шухевич. – Скажи, ну будь-ласка, це та велика справа? – перепитував по кілька разів. Однак лев затято мовчав.

Ромко метався в гарячці по ліжку й вигукував запитання, яке його мучило. Мама гладила його по голові й приказувала : «Так, синку, це – велика справа! Урятувати людське життя – велика справа!»

Але син її не чув.

І добре.

Бо іноді навіть найближчі, найрідніші люди – батьки не можуть уявити, які великі справи чекають на їхніх дітей...

Історія людини в історії людства

Роман Шухевич (1907–1950) – головнокомандувач Української Повстанської Армії, Герой України.

Народився у Львові, належав до славетного в Галичині священницького роду Шухевичів, з якого вийшла велика когорта політичних, культурно-громадських та військових діячів, що формували модерну українську націю та боролися за її державність.

У 1925 році вступив до Української Військової Організації (УВО) – підпільної структури, яка збройно боролася проти поневолювачів. 1926 року за наказом УВО разом із Богданом Підгайним учинив атентат (політичне вбивство) польського шкільного куратора у Львові Собінського, який проводив особливо цинічну антиукраїнську політику.

Із часу створення Організації Українських Націоналістів (ОУН) у 1929 році Роман Шухевич – один із найупливовіших її керівників. А відтак ще й успішний бізнесмен – зорганізована ним фірма «Фама» була у 1930-і роки в Галичині найуспішнішим гравцем на ринку реклами. Між іншим, популярну тепер технологію «бігбордів» уперше застосував саме Шухевич.

У 1940-ві роки займається формуванням Української Повстанської Армії, яка вела успішну партизанську війну як проти німецьких нацистських, так і проти російських радянських загарбників.

Героїчно загинув 5 березня 1950 року в бою з окупантами.

ЗМІСТ

КОНЮХ І КАТЕРИНА

(дитинство Нестора Махно)..... 7

РОЗМОВА З НАПОЛЕОНОМ

(дитинство Шарля де Голля) 21

ОГІРКИ Й КОСМОС

(дитинство Олеся Бердника)..... 33

УЧИТЕЛЬ

(дитинство Джохара Дудаєва).....47

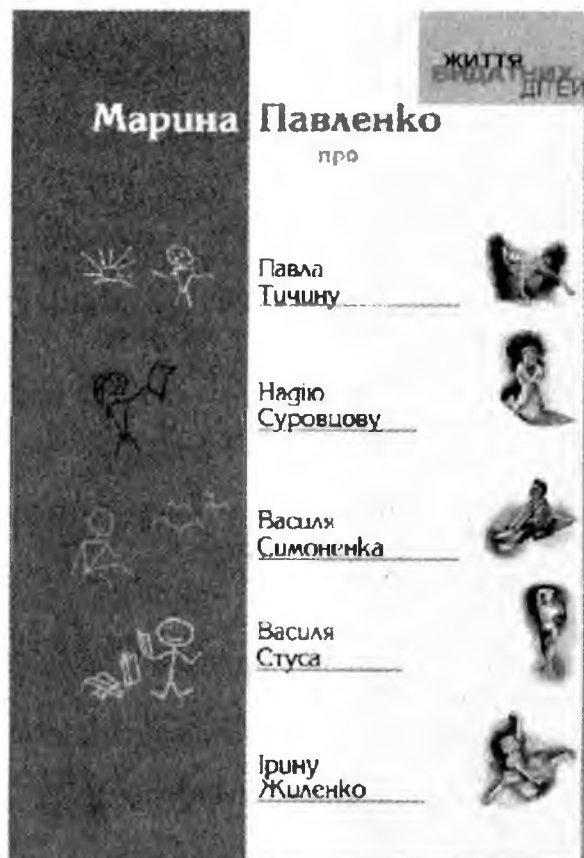
ВЕЛИКА СПРАВА

(дитинство Романа Шухевича)..... 63

Валерій і Наталя Лапікури про Григорія Сковороду, Жана Анрі Фабра, Петра Котляревського, Івана Кожедуба, Михайла Остроградського

Разом із подружжям Валерія і Наталі Лапікурів ти вирушиш крізь час у дитинство п'ятох неординарних та дуже цікавих особистостей. Григорій Сковорода – мандрівник, філософ і вчитель, що й понині залишається для біографів та вчених-філософів таємницею, до кінця не розгаданою; Жан Анрі Фабр – французький вчений-ентомолог, який відкрив людству дивовижний світ комах; Петро Котляревський – видатний полководець, який уже в свої тринадцять років командував підрозділом гірських єгерів, а наприкінці життя мав безліч нагород і був кавалером трьох Георгіївських хрестів; Іван Кожедуб – тричі Герой Радянського Союзу, який вважається одним з найкращих асів-винищувачів в історії світової авіації; Михайло Остроградський – видатний український математик, роботи якого з алгебри, теорії ймовірності, варіаційного числення та теорії чисел знає весь світ.

Марина Павленко про Павла Тичину, Надію Суровцову, Василя Симоненка, Василя Стуса, Ірину Жиленко.

Відома письменниця Марина Павленко розповість вам про дитинство п'яти українців, які прославили нашу країну у всьому світі. Читайте історію про Павла Тичину, поета-модерніста, державного та громадського діяча, академіка АН УРСР, чия складна доля є дуже характерною для першої половини ХХ століття; Надію Суровцову – письменницю, журналістку, перекладачку, громадського діяча, спадщина якої досі майже не видана; Василя Симоненка – поета, прозаїка, перекладача, журналіста, творчість якого глибоко пронизана народнопісенними мотивами; Василя Стуса – поета, перекладача, публіциста, творчість якого викликає неабиякий інтерес у сучасних літературознавців; Ірину Жиленко – поета, прозаїка, перекладача, особливістю поетичного світобачення було воздавання слави повсякденному життю.

Книга для допитливих мрійників.

Єлена Анфімова про Міхаїла Глінку, Модеста Мусоргського, Соф'ю Ковалевську, Константіна Ціолковського, Анну Ахматову

Якщо в тебе виникають труднощі – не здавайся. Хай прикладом для тебе будуть ці п'ять розповідей про дитинство відомих людей. На їхню долю випали нелегкі випробування. Проте вони стійко їх витримали. Всі – і маленький Мишко Глінка, що з дитинства полюбив музику; і Модик Мусоргський, що так любив народні пісні; і Сонечка Ковалевська, яка спочатку зовсім не любила арифметику, і Костік Ціолковський, що в дитинстві більше мріяв, аніж навчався, і навіть романтична дівчинка Аня Ахматова, – всіма своїми вчинками показували, що немає нічого неможливого, чого б не могла досягнути людина своєю працею та наполегливістю.

Сьогодні імена цих людей відомі кожному. Але відкріймо завису часу і подивімося, які ж неймовірні історії траплялися з ними, доки вони були дітьми...

Літературно-художнє видання
Для молодшого та середнього шкільного віку
Серія «Життя видатних дітей»

**Богдан Логвиненко про Нестора Махна, Шарля де Голля,
Олеся Бердника, Джохара Дудаєва, Романа Шухевича**

Художник *Ольга Кузнєцова*
Комп'ютерна верстка та обкладинка *Марини Ключко*
Коректор *Ольга Беркита*
Літературний і випусковий редактор *Іван Андрусак*
Відповідальний редактор *Олена Мовчан*

Підписано до друку 23.09.2009 р
Формат 84x108/32. Папір офсетний. Гарнітура *Myriad*.
Друк офсетний . Умовн.-друк. арк. 4,2
Наклад 2000 прим. Зам. № 9-511

Видавництво «Грані-Т»
Україна 02140, м. Київ, вул. Бориса Гмирі, 2, офіс 10
тел. факс: 8 (044) 200-12-57 (58, 59),
8 (044) 227-80-43, 8 (044) 353-60-69
Відділ збуту: 8 (044) 209-16-42, 8 (044) 592-28-27
ph.grani@gmail.com
www.grani-t.com.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК №2453 від 27.03.2006 р.

Видруковано у ВАТ «Поліграфкнига»,
03057, м. Київ, вул. Довженка, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3089 від 23.01.2008 р.

ЖИТТЯ
ВИДАТНИХ
ДІТЕЙ

Видатний французький письменник
Антуан де Сент-Екзюпері стверджував,
що «всі ми родом з дитинства».

Наші дорослі досягнення ґрунтуються
на дитячих спогадах та мріях. Ті, кому пощастило
вчасно виявити свій талант, щасливі та відомі
всьому світові. Історії геніального дитинства
із серії «Життя видатних дітей» допоможуть
вам і вашій дитині виявити саме той
неповторний талант, що зробить
вас батьками видатної особистості.

*Scan by Tetyanka_*